

njih v okolici hiše Bilje št. 201. Tu pa so bili izkopi manj globoki, tako da nismo mogli ugotovili, ali te najdbe odražajo obstoj še ohranjenih antičnih struktur v podlagi.

Vse najdbe so bile skupaj z dokumentacijo oddane na ZVKD, OE Nova Gorica.

Tomaž Fabec

15

EŠD: 17

Naselje: Bitnje v Bohinju

Občina: Bohinj

Ime: Bitnje v Bohinju - cerkev Marije vnebovzete

Področje: A

Vrsta dela: 6

Ob arheološkem nadzoru nad izkopom pri sanaciji temeljev podružnične cerkve sv. Marije v Bitnjah v Bohinju je bil ugotovljen obstoj nekega starejšega zidu, zato so bila strojna dela ustavljena. Ob severnem zidu cerkve je nato manjša ekipa 13. in 14. 11. 2001 opravila ročni izkop. Najdeni in očiščeni so bili ostanki temeljev starejše cerkvene stavbe, na katerih temelji sedanja cerkev. Pomembno pri tem pa je, da starejši temelji niso vzporedni s sedanjimi, niti ne s temelji sedanjega prezbiterija (prvotna cerkev je bila orientirana nekoliko južneje). Način zidave starejših temeljev je gotoski, tako da lahko zaključimo, da je sedanja cerkev v celoti zidana na novo in da je njena gotska predhodnica ohranjena le še v temeljih v zemlji.

S to prvo gotosko cerkveno stavbo lahko povežemo številne gotoske kamnoseške člene – figuralne sklepnike –, ki so vzdani v severni in južni fasadi sedanje cerkve. Ti so v starejših virih zmotno omenjani tudi kot kamnoseški elementi, izvirajoči iz bližnjega Ajdovskega gradca.

Milan Sagadin

16

EŠD: 18

Naselje: Bizeljska vas

Občina: Brežice

Ime: Bizeljska vas – grad Bizeljsko

Naslov: Bizeljska vas 20

Področje: UA, R

Obdobje: 13.–17. stoletje

Vrsta dela: 4, 5, 6, 7, 8

Zaradi povsem dotrajane strehe nad vzhodnim traktom gradu Bizeljsko je prihajalo do zamakanja ometanega lesenega stropa s šablonsko poslikavo iz leta okoli 1860 v dvorani ob kapeli. Zaradi do-

trajanih žlot so bili še zlasti prizadeti leseni stropni tramiči ob stiku z dimnikom in pa v stiku med nižjo streho kapele in višjo vzhodnega trakta.

Ker je v tem času grad prešel v last Republike Slovenije, je dotedanji lastnik gradu, Občina Brežice, v soglasju z Upravo RS za kulturno dediščino kot upraviteljem nove državne lastnine izvedel javni razpis za izbiro izvajalca za zamenjavo streh nad vzhodnim traktom gradu in nad grajsko kapelo. Kot najugodnejši ponudnik je bilo izbrano Splošno gradbeno podjetje Posavje Sevnica, d. d., s podizvajalci. Dne 18. 1. 2000 je odgovorni konservator Tomaž Golob s pomočjo restavratorja Antona Miklavžina opravil pregled stanja ometane lesene stropne konstrukcije s šablonsko poslikavo. Strop je bil tudi ustrezno fotodokumentiran in odvzeti so bili vzorci za materialno dokumentacijo zavoda. Ugotovljeno je bilo, da je stropna konstrukcija najbolj prizadeta v severovzhodnem kotu dvorane. Tu je zaradi zamakanja že odpadel omet, leseni tramiči pa so v dobršni meri zgnili v ležiščih zidu. Opazna je bila tudi prisotnost lesne gobe. Zaradi konstantnega zamakanja se je stropna konstrukcija povesila, kar je povzročilo pokanje poslikanega ometa. Prisotne so bile le večje razpoke, ni pa bilo videti manjših, kar pomeni, da je bila trdnost ometa zadovoljiva. Večje razpoke so bile tudi na zidovih dvorane. Stropni omet je bil zlasti v območju poškodb slabo sprijet s podlago iz trstike. Omet je apnen in dvoslojen: debelina grobega ometa je 2–3,5 cm, zaključnega zaribane pa od 0,3–0,5 cm. Na tako pripravljeno podlago je bila nato s pomočjo šablon nanesena barva. Ker ta ni penetrirala v podlago, se je zelo rada brisala, cinober rdeča pa je črno oksidirala.

V marcu 2000 sta prej omenjena delavca Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto s Paraloidom B 72 utrdila barvno poslikavo, zaščitila vse razpoke v stropnem ometu in vstavila injektirne cevke. Izvajalec je nato previdno podprl poveseni strop in odstranil protipožarno pečeno nasutje s tankim apnenim estrihom na leseni stropni konstrukciji. Šele po odstranitvi nasutja se je lahko ugotovilo dejansko stanje lesene stropne konstrukcije. Ta je sestavljena iz nezmazničenih smrekovih tramičev razpona okoli 10 m. Glede na ohranjene grče smo ugotovili, da so tramiči zaradi konstantnega zamakanja v preteklosti izgubili na najbolj prizadetih mestih približno 20 odstotkov lesne mase, da pa je še nadaljnjih 20 odstotkov obstoječe mase povsem preperelo. Prav tako smo na več mestih ugotovili prisotnost lesne gobe. Ker je bilo v projektu nove strešne konstrukcije, ki ga je izdelalo podjetje GEMIS, d. o. o., iz Brežic junija 1999 (št. projekta G-5/99), predvideno

obešanje stropne konstrukcije na jeklene profile, smo zaradi slabega stanja lesne mase v tramiče poskusno vstavili vijake in jih obremenjevali do 200 kg. Ker so bili rezultati poskusa zadovoljivi, je statik lahko natančno definiral način obešanja.

Izvajalec je nato odstranil obe strehi in v začetku poletja izvedel armiranobetonski venec nad vzhodnim traktom in kapelo ter nad slednjo tudi zgradil novo streho. Nad vzhodnim traktom pa je postavil zasilno leseno strešno konstrukcijo, prekrito s ponjavami in PVC-folijo. Dela so čez poletje zaradi poslovnih težav izvajalca zastala in se nadaljevala šele v drugi polovici septembra. V tem času je prišlo kljub zasilni strehi zaradi meteorolnih padavin do zamakanja tako lesenega stropa v dvorani kot tudi stropa v eni izmed sob zahodnega trakta. Lesena stropova, prvi s poslikavo na ometu in drugi okrašen s štukaturo, sta se lokalno precej namočila z vodo, ki je pronicala skozi in poškodovala tudi lesena poda v obeh prostorih. Podprti strop v dvorani je bil večji del zakrit, zaradi česar je bilo nemogoče realno oceniti škodo, so pa zato bile dobro vidne poškodbe na štukaturi v sobi zahodnega trakta. Izvajalec je nato s pomočjo podizvajalcev in helikopterskega prevoza lesenih delov strešne konstrukcije izpred grajskih gospodarskih poslopij na grad le izvedel tudi streho nad vzhodnim traktom. Toda zaradi neugodnega vremena, ki je onemogočalo polete helikopterja, je ponovno prišlo do zamakanja stropa. Po ogledu smo obvestili investitorja in izvajalca, da stropa zaradi namočenosti ni mogoče obesiti na za to grajene jeklene nosilce, da ga zaradi istega razloga ni mogoče ustrezno konservirati in da prav tako ni priporočljivo odstraniti stropno podporo. Ker bi zaradi namočenosti lesene stropne konstrukcije v zimskem času prišlo še do dodatnega razvoja sive hišne gobe ali solzivke in do – prostor v zimskem času namreč ni ogrevan – zmrzali namočenega ometa in poslikave, smo predlagali, da se strop z zgornje strani neprodušno zapre in se poskuša vsaj delno osušiti z umetnim ustvarjanjem kondenza, ki se ga nato odvaja proč s kondenzacijskim izsuševalnikom vlage.

Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto je v prvi polovici julija 2001 nadaljeval konservatorske posege na ometanem lesenem stropu s šablonsko klasicistično poslikavo iz leta okoli 1840 v viteški dvorani gradu Bizeljsko. Pod vodstvom restavratorja mag. Antona Miklavžina iz novomeškega zavoda je restavrator-ka mag. Tanja Mesojedec ob pomoči diplomirane slikarke Tamare Rifelj – obe sta iz Novega mesta – izvedla injektiranje stropnega ometa. Injekcijska masa je bila izdelana iz mešanice apnenega mleka,

kamene moke in emulzije akrilnega polimera (Primal AC 33[®]).

Splošno gradbeno podjetje Posavje Sevnica, d. d., je v pozni jeseni istega leta dokončalo utrjevanje in obešanje stropa. Delavci so najprej zaščitili in utrdili lesno maso stropa. Za zatiranje lesnih insektov in lesne gobe so uporabili Restavrator[®] (Belinka), za utrjevanje lesne mase pa Utrjevalni restavrator[®] (Belinka). Poraba enega in drugega sredstva po kvadratnem metru je znašala približno 5 litrov. Ko se je strop posušil, ga je bilo treba obesiti na kovinsko konstrukcijo predhodno vgrajenih profilov. V ta namen je bila izdelana ustrezna statična presoja. Na koncu so strop prekrili z gradbeno tkanino in ga protipožarno zaščitili z nasipom iz ekspaniranega vermikulita (TERMO VERMIT[®], proizvajalec Strojanshek Jože, s. p., iz Krškega). Investitor del je bila Občina Brežice.

Jeseni 2001 je Splošno gradbeno podjetje Posavje Sevnica, d. d., izvedlo zamenjavo streh nad vhodnim stolpom in severnim traktom gradu Bizeljsko. Po odstranitvi starih, dotrajanih lesenih konstrukcij in kritine so zgradili armiranobetonske vence, ki so služili tudi kot ležišča za nove strešne lege. Nekaj starih primerkov bobrovca se je shranilo v materialno dokumentacijo gradu. Nove strehe ohranjajo konstrukcijsko zasnovo starih. Nova kritina je naravno rdeči opečni bobrovec (Tondach[®]), za kleparska dela pa se je uporabila bakrena pločevina. Stranska zidca urnega stolpiča na dvoriščni strani severnega trakta je bilo treba podreti, ker sta bila zidana in sidrana na dveh hrastovih legah, ki sta se opirali na strešno konstrukcijo. Po izgradnji nove strešne konstrukcije so delavci izdelali novi stranici iz lesa, ki so ju nato rabcirali in ometali z rahlo podaljšano malto (1 – bel cement : 3 : 9). Zaradi neprimernih temperatur uporaba apnenega ometa namreč ni bila več ustrezna. Po zamenjavi strešne konstrukcije so na staro mesto vgradili tudi obstoječi urni mehanizem. Urni stolpič na zunanji strani severnega trakta pa je bilo treba zaradi njegove dotrajanosti podreti in ponovno pozidati. Stari stolpič je bil opečne gradnje in temeljen na leseni legi, ki je bila povsem dotrajana. Njegov čelni zid je bil povsem razpokan, zato je obstajala realna nevarnost, da se bo zrušil. Novi stolpič je popolna oblikovna rekonstrukcija starega. Rekonstruirati je bilo treba tudi požarni zidec in zgornji del dimnika. V jesenskem času ni bilo mogoče izvesti beljenja ometanih površin in restavratorskih posegov na konservaciji ohranjenih ometov na čelnem zidu dvoriščnega urnega stolpiča, restavriranju njegovega štukaturnega okrasja in barvni rekonstrukciji urnih polj.

Na vhodnem stolpu so delavci po odstranitvi stare, s sivimi betonskimi strešniki krite stehe, dimnika in dotrajanega lesenega in ometanega stropa zgradili armiranobetonski venec in vanj sidrali novo strešno konstrukcijo. Nova kritina je naravno rdeči opečni bobrovec, za kleparska dela se je uporabila bakrena pločevina. Obenem so se v pripravljena ležišča položili novi stropni tramiči, ki so osnova za rekonstrukcijo lesenega stropa. Stari zatrepnj steni sta bili leseni, novi pa sta zidani z opečnimi votlaki in z zunanje strani ometani z dvoslojnim apnenim ometom.

Uprava RS za kulturno dediščino je leta 2002 naročila izdelavo projektne dokumentacije za izgradnjo novih streh nad jugovzhodnim in jugozahodnim traktom gradu ter na obeh stolpih. Izvedbene projekte je izdelalo podjetje ELITE, d. o. o., iz Krškega. Izvajalec del je bilo podjetje Posavje Sevnica, d. d.

Tomaž Golob

17

EŠD: 2879

Naselje: *Bizeljsko*

Občina: *Brežice*

Ime: *Bizeljsko – cerkev sv. Lovrenca*

Področje: *UA*

Obdobje: *18. stoletje*

Vrsta dela: *4, 6, 7*

Začetke župnijske cerkve sv. Lovrenca na Bizeljskem lahko kljub novogradnji v 18. stoletju z gotovostjo postavimo v srednji vek, saj se je iz tega časa ohranil del zvonika, ki je v pritličju gotosko križnorebrasto obokan. Podatke o današnji cerkvi prinaša napisna plošča, vzdana v slavlolu stranske kapele. Napis sporoča, da je dal leta 1725 stavbo ponovno zgraditi tedanji ljubljanski škof Sigismund pl. Schrattenbach, posvečena pa je bila leta 1737 v času bizeljskega vikarja Tomaža Kaple. Leta 1818 so verjetno povišali zvonik in prizidali ali predelali zakristijo, nekoliko kasneje so bile prizidane stopnice na pevski kor, notranjščina pa je bila kasneje večkrat prebeljena, na začetku 20. stoletja delno tudi poslikana.

Stavbno gmoto sestavljajo zvonik, pravokotna ladja z banjastim obokom, kvadratni stranski kapeli, tristrano sklenjen in banjasto obokan prezbiterij ter nadstropna, sekundarno prizidana ali prezidana zakristija. Zaradi večjih razpok na jugozahodnem vogalu zakristije, ki so nastale zaradi posedanja terena, je bila v letu 2000 v skladu z izdelanim konservatorskim programom začeta obsežnejša statična sanacija, ki se je v letu 2003 zaradi ukinitve financiranja predčasno končala.

Izdelano je bilo odvodnjavanje meteorne vode, temelji so bili v celoti utrjeni, v notranjščini so bile nameščene vezi, odstranjene neprimerne lesene obloge, delno je bil saniran omet v spodnjih partijah sten. Stopnišče na pevski kor iz 19. stoletja smo odstranili in ga zaradi prezentacije kamnitega portala južne stranske kapele nadomestili s kovinskimi stopnicami. Po delni obnovi in restavriranju fasad v letu 2002 smo se za prioriteto nalogo v letu 2003 komisijsko odločili, da je treba obnoviti tudi ostrešje in strešno kritino cerkve. Strešna konstrukcija je bila po prenovah v 19. stoletju slabo zasnovana in je verjetno povzročila statično neravnovesje. Zaradi tega so že v okviru statične sanacije izvedli namestitve dodatnih vezi ter korekture strešne konstrukcije, da v prihodnje ne bi prišlo do statičnih problemov. Zamenjava strešne kritine z bobrovcem je potekala brez problemov, le mestoma je bilo treba korigirati strešni venec.

Pred obnovo in med njo smo s sondažnimi deli odkrili tudi nekaj skromnih podatkov za rekonstrukcijo stavbne zgodovine in prvotne podobe cerkve v 18. stoletju. Posebej zanimivi so različni barvni toni najstarejših ometov na južni in severni strani ladje ter stranskih kapelah, ki pričajo, da so zunanje fasade v preteklosti doživele različen obseg obnovitvenih del. Najstarejši omet na južni steni ladje je bil toniran v svetlem okru, lizene beljene v belem tonu, kar smo ugotovili tudi na zvoniku. Osnovni omet južne kapele je bil beljen v tonu žgane siene z oker lizenami in okenskim okvirjem, bolj grobi omet severne stene ladje in prezbiterija ter severne kapele pa zaznamuje sivi ton z rahlo oker toniranimi lizenami. S cerkvene podobe je opaziti izrazito finančno stisko v vseh obdobjih, saj so leta 1818, ko so povišali zvonik in izdelali novo fasado, z lizenami in kitami okrasili le tri stranice, medtem ko je severna stena zvonika ostala nečlenjena. Kite, tipični element v arhitekturi poznega 18. in zgodnjega 19. stoletja, so bile močno poškodovane, zato smo v okviru obnove poudarili le njihove obrise, ki so nadomestili prvotno v reliefu oziroma štuku izvedeno okrasje. V notranjščini je bil posebne pozornosti deležen gotoski obok v pritličju zvonika, ki pa ni razkril časa nastanka. Več plasti poslikav smo odkrili v prezbiteriju, od katerih je posebej zanimiva najstarejša, saj verjetno pripada baročni iluzionistični poslikavi iz 18. stoletja, katere obseg pa zaenkrat ostaja uganka. Pod plastjo mlajšega ometa je bil odkrit le delček naslikanega (kamnitega) okvirja okoli odprtine empore v nadstropju zakristije, ki pa je bil ob beljenju notranjščine ponovno zametan in prebeljen.

Robert Peskar